

УДК 930+908

ГОЛОДОМОР 1946-1947 РОКІВ. РЕГІОНИ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ТА БЕСАРАБІЇ**Павлів О.В.**

Товариство «Опір Західної України» в Празі, Чеська Республіка

У статті розглянуті причини і наслідки виникнення голодомору 1946-1947 рр. в регіонах західної України та Молдавії, а також в дослідженні цієї теми розглянуті питання пошуку винуватців післявоєнного голодомору, та зокрема, пошуку наявних на те підстав вважати голодомор 1946-1947 рр. голодомором-геноцидом.

Ключові слова: голодомор, геноцид, регіональні дослідження, спогади очевидців, західна Україна, Молдавія.

*Світлій пам'яті Дарії Попович (Бойдуник)
(1925-2014), присвячується...*

Постановка проблеми. В історії України закарбувалось безліч жахливих подій, пов'язаних з правлячими на українських територіях різноманітних тоталітарних режимів, які пережила на своєму шляху до свободи та незалежності українська нація...

І найбільш виразною тоталітарною системою, яка опанувала українські терени слід відзначити правління часів СРСР (1922-1991 рр.), оскільки саме на протязі періоду панування на українських землях радянського режиму поневолена Україна пережила три жахливі голодомори і навіть

голодомори-геноциди, а саме 1921-1923 рр., 1932-1933 рр. та 1946-1947 рр., де останній, зокрема, охопив також терени західної України, яка від 1939 р., з незначною відстрочкою на період панування в цьому регіоні нацистів (1941-1944 рр.), ввійшла до складу СРСР в контексті т. з. УРСР.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Серед вчених та дослідників, які цікавилися та вивчали причини, і відповідно, теж наслідки голодомору 1946-1947 рр. слід відзначити російського історика І. Волкова та українського історика С. Кульчицького, а також Генерального секретаря СРСР М. Хрущова, який у своїх мемуарах детально проаналізував перебіг голодомору 1946-1947 рр. Але в працях вчених-дослідників

існують певні розбіжності та різні точки зору на причини та перебіг подій голодомору 1946-1947 рр.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Тоді, як голодомор 1921-1923 рр. слід і можна вважати наслідком післявоєнної (в рамках завершення I Світової війни 1914-1918 рр.) а відтак і післяреволюційної (в рамках Жовтенової революції 1917-1922 рр.) кризи, коли СРСР лише ставало на ноги і намагалося відбудувати та створити зціла нову країну рад із зціла новими соціалістичними (з концепцією трансформації в подальшому до комунізму) засадами управління цією країною, то сталінський антагоністичний голодомор-геноцид 1932-1933 рр. сповна слід назвати геноцидом українського народу, як нації, яку він так ненависно незлюбив. Але, що ж тоді, в контексті двох попередніх голодоморів в Україні, представляв собою голодомор 1946-1947 рр. Чи був він наслідком післявоєнної кризи (в рамках завершення II Світової війни 1939-1945 рр.), чи в все ж таки голодомором-геноцидом, адже до 1953 року при радянській владі все ще її керуючим Генеральним секретарем залишався І.В. Сталін (Джугашвілі)?..

Мета статті. Спробуємо розібратись і зціла об'єктивно, користуючись не тільки літературними джерелами, але також такими джерелами, як наприклад спогади очевидців тих подій, висвітлити наявні причини виникнення голодомору 1946-1947 рр., в контексті найбільш постраждалого в СРСР від цього голодомору регіону – Бесарабії (Молдавської РСР) та західної України, пов'язаної з цим регіоном в зв'язку з масовою міграцією жителів Молдавської РСР на територію західних областей Української РСР в пошуках їжі та харчів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед цілого комплексу причин виникнення й поширення третього радянського голоду, репресивна сталінська партійно-державна політика хлібозаготівель була основною.

Й. Сталіну та створеній ним системі, що досягла того часу свого апогею, був потрібен хліб для поповнення чималого резерву зерна, щоб раніше за західні країни Європи відмінити карткову систему, продемонструвати світові міфічні «переваги» побудованого під його керівництвом «соціалізму», надати допомогу ряду західноєвропейських країн як майбутнім союзникам, отримати кошти для розширення й зміцнення військово-промислового комплексу.

Згадуючи про післявоєнний голод, планування хлібозаготівель з урожаю 1946 р., М. Хрущов, який в той час був першим секретарем ЦК КП (б)У і головою Ради Міністрів УРСР, у своїх мемуарах зазначав: «План встановлювався вольовим методом, хоча в органах преси і офіційних документах він «обґрунтовувався науковими даними...» [1, с. 183-185].

Микита Хрущов, який після похоронів Йосифа Сталіна в 1953-му році став Генеральним секретарем СРСР та першим в радянській історіографії публічно визнав свого попередника культособою, особисто в часи Голодомору 1946-47 рр. цікавився ситуацією голодомору в Україні, і, як відомо, прихильно ставився до українців та навіть намагався їм допомогти, але антагоністичне відношення Йосифа Сталіна до цих, як він їх називав «так

би мовити українців» запобігало Микиті Хрущову хоч якось допомогти голодуючим українцям, як і іншим національностям країни рад.

З поширенням голоду, страшним впливом його на людей з'явилися супутні кожному лихоліттю такі явища, як трупоїдство та канібалізм. Згадуючи про голод 1946-1947 рр., М. Хрущов зазначав у своїх мемуарах: «Пішов голод. Стали надходити сигнали, що люди вмирають. Деінде почалось людоїдство. Мені доповіли, наприклад, що знайшли голову й ступні людських ніг під мостом біля Василькова (містечко під Києвом). Тобто труп пішов в їжу. Потому такі випадки почастишали. Незабаром стали надходити офіційні повідомлення про людей, які померли від голоду, відмічалися випадки людожерства. «Кириченко, він тоді був секретарем Одеського обкому партії, розповідав що коли він приїхав у якийсь колгосп перевірити, як проводять люди зиму, йому сказали, щоб він зайшов до однієї колгоспниці. «Жахливо я застав картину. Бачив, як ця жінка на столі розрізала труп своєї дитини й примовляла: «Ось вже Манечку з'їли, а тепер засолимо Іванечка. Цього вистачить на якийсь час. Ця жінка збожеволіла від голоду і зарізала власних дітей. Можете це собі уявити?» Я доповів про все Сталіну, але у відповідь викликав лише гнів: «М'якотілість! Вас обдурюють, навмисне розповідають про таке, щоб розжалобити і змусити використати резерви», – писав М. Хрущов [1, с. 247-248].

Зі спогадів провідної персоналії, та ще й офіційній радянській історіографії, де такі факти обвикло вважалося за доцільне замовчувати, стає цілком очевидним, що провокацію 3-го Голодомору 1946-47 рр. вкотре мав на свідомості її тодішній правитель Йосиф Сталін, котрий, незважаючи на посуху і неврожаність, післявоєнне скорочення населення чоловічої статі в Радянському Союзі, що було пов'язане із їх жертвами в роки II Світової війни, відмовлявся використати зернові резерви для підтримки постраждалих регіонів в СРСР, особливо в Україні та Молдавії.

Голод дещо менше захопив західні області України – там було зібрано непоганий урожай, ще мало колгоспів, з боку ОУН та загонів УПА здійснювався опір вивезенню зерна з регіону.

Величезна кількість голодуючих, шукаючи порятунку, з початку 1946 р. рушала до західних областей республіки. Прибулі в села західних областей колгоспники купували за гроші чи обмінювали на різні речі хліб, крупи, картоплю та інші продукти й, пробувши там деякий час, поверталися додому. Дехто з них наймався на роботу тимчасово, або постійно. І тисячі страждених знаходили в Західній Україні допомогу. Селяни західних областей рятували від голодної смерті не тільки своїх земляків-українців, а й виснажених голодом людей з Воронежської, Курської, Орловської, Тамбовської, ін. областей Росії, а також білорусів й молдаван.

А, може, причиною голоду була посуха в 1946 р.? Адже ж, хоч посуха була і велика, все ж таки вродило настільки, щоб український народ не вмирав з голоду. Але сталінські грабіжники, незважаючи на посуху, не то що цілком не знесли хлібопоставок, а навіть не знизили їх. Вони насильно вивезли з України стільки хліба, скільки лише вдалося. Цим вони остаточно

прирекли український народ на новий голод [1, с. 226-229].

1991 р. у статті «Засуха, голод 1946-1947 гг.» російський історик І. Волков намагався довести, що головними причинами голоду були наслідки війни й посуха першого повоєнного року [2, с. 3-19], натомість С. Кульчицький в публікації «Новітня історія України», поставивши акценти на причинах і наслідках післявоєнного голоду, підкреслив: «Держава відібрала у селян продовольче зерно, залишивши їх напризволяще» [4, с. 11, 13]. Як найголовнішу причину голоду, а саме – тотальну викачку хліба з голодуючого українського села неврожайного 1946-го р., йшлося у спогадах М. Хрущова, що вийшли друком теж 1991-го [5, с. 36-44].

Ось як пригадує собі події тих часів в контексті голодомору 1946-47 рр. учасник II Світової війни Попович Дарія (з дому Бойдуник), розповіді якої були ановані під час одного з наших виїздів в терен в рамках цього дослідження, цитую: «Про голодомор в Україні ще в 1932-33 рр. мені було відомо від знайомої моєї сестри із Запоріжжя Зінаїди Борисової, яка на власнім досвіді пережила лихоліття того голодомору. Добре пам'ятаю розповіді очевидців, однією з яких найбільше запам'яталась одна із них про те, як в одному із східноукраїнських сіл зимою 1933-го року до дому пересічної української сім'ї ввірвались червоноармійці для конфіскації майна і харчів. Сім'я обідала. Червоноармійці перевернули стіл з їжею і сконфіскувавши «до посліднього колоска» все, що в них було, один з червоноармійців навіть вибив обцасом чобіт бульбину із рук маленького хлопчика, щоб той не зміг з'їсти посліднього, що лишилось вдомі окраденої української сім'ї...». Відтак, очевидець тих подій пригадує уже безпосереднього про часи Голодомору 1946-47 рр., цитую: «Одразу ж після завершення II Світової війни я з моїми бухгалтерськими курсами в 1946 р. працевлаштувалась в контингентному зборі зерна, бо в мене не було на вибір. Тоді було тяжко знайти роботу, і хоча ця робота мені не подобалась, оскільки самі розумієте, як мені було дивитися в очі тим, хто приходив до мене віддавати державі контингент, я все ж, проковтнувши гіркий полин радянської системи, виконувала свої робочі обов'язки. До цього, з 1944 по 1945 рр. я допомагала радянській армії як працівник в тилу, щоб ми змогли тоді подолати найбільш в той час неависний режим в Європі, режим націонал-соціалізму. В мене була на це мотивація. Моїх братів в 1941 р. – Йосипа і Володимира Бойдуників (які пізніше, востаннє написавши мені листа з міста Слов'янськ (східна Україна), пропали безвісти) примусово забрали в ряди РСЧА для боротьби з нацистами (бо інакше, якби вони відмовились чи втекли, совіти погрожували застрілити або вивезти на Сибір усю їхню родину – нашу маму Павлину Бойдуник (з дому Волошинович) та моїх сестер (мою сестру Броніславу-Ярославу Панькович (з дому Бойдуник)

* Прим. автора

Антирадянський контрпрацівник – підпільні працівники антирадянського спрямування в системі радянського господарювання, які обіймали існуючі цивільні посади в рамках хлібозаготівельних поставок в 1946-1947 рр. та своєю діяльністю на діючих посадах зривали, підпільно до відома правління, процеси контингентного (примусового) збору зернових в СРСР.

та Надію Бойдуник, яка підпільно співпрацювала з ОУН-УПА та допомогала в околицях міста Долина своєму двоюрідному брату повстанцю з лав ОУН-УПА Богдану Бойдунику). І я, знаючи, що мої брати десь там, на полі бою, вмирають, рятуючи інших від смерті з рук нацистів, із вірою в їх повернення працювала в тилу.

Пригадую, що контингентний пункт по-збору зерна в населення організували у нашому місті Долина в фари (прим. синагозі). До неї вже не було кому повернутися. Майже всіх євреїв в нашому місті в роки II Світової війни перестріляли нацисти. Спільно із кладовщиком в обліковій книзі я здійснювала записи по-збору відповідної кількості контингенту від населення. Одного разу, коли мене направили в місто Калуш, до мене в збірний пункт прийшов Михась Панькович. У нього не було чим віддати державі контингент. Він проживав в місті, немав огороду. Але совіти, незважаючи на це, потребували від міщанина однакову як і від селянина кількість контингенту. В той час кладовщик на хвилю відлучився і в мене з'явилась можливість допомогти пану Михасеві. В пункті збору контингентного збіжжя було так багато, що його уже ніхто не підраховував. Я тільки здійснювала запис в обліковій книзі, а кладовщик скидав збіжжя на купу. І саме в той час, коли кладовщик на мить відлучився я зробила запис в книзі про те, що пан Михась здав державі контингент, і що я його збіжжя сама, без помочі кладовщика, закинула на переповнену контингентну купу із збіжжям.

З мого боку я була своєрідним антирадянським контрпрацівником* (прим. автора) в системі радянської колективізації та примусовій хлібозаготівлі...

Антирадянський контрпрацівник в приміщенні Заготзерна в м. Долина Івано-Франківської області Дарія Попович (з дому Бойдуник), 1946 р. (Знімок із Сімейного архіву родини Бойдуників ім. Дарії Попович (Бойдуник))

А ще посуха в Молдавії... Вже в Долині, щодня повертаючись ввечері з роботи я бачила край дороги на окраїнах фоси (прим. рову) знесилених голодом басарабів (прим. молдавців), котрі приїжджали до нас в західну Україну вимінити за одяг трохи хліба для себе та своїх сімей в Молдавії. Деякі з них, здебільшого ті, у кого не було сім'ї, йшли в найми, і працювали в місцевих українців за їду.

То були страшні дні повоєнного лихоліття...» [5]. В Україні станом на 2005 рік було написано за матеріалами місцевих архівів, спогадів очевидців та ін. способів документального дослідження Голодоморів 1921-23 рр., 1933-34 рр. та 1946-47 рр. близько 271 книг [3, с. 33], але ми певні, що ця бібліографія не є вичерпною, і про Голодомори в Україні було і ще є що писати та досліджувати в майбутньому.

Висновки з даного дослідження і перспективи. У висновках стає цілком очевидним, що

Голодомор 1946-47 рр, незважаючи на деякі природні в той час чинники, як наприклад посуха та післявоєнне скорочення чоловічої статі в СРСР в зв'язку з II Світовою війною, все ж в основному і цілком плановано був спровокований тодішнім тоталітарним сталінізмом, але не слід в цьому понятті звинувачувати поголовно правлячі верхи СРСР, оскільки і серед них, на прикладі Микити Хрущова були ті, хто намагався запобігти явищу Голодомору 1946-1947, але в силу тодішніх обставин не зміг цього зробити.

Список літератури:

1. Веселова Олександра; Марочко Василь; Мовчан Ольга / Голодомори в Україні: 1921-1923; 1932-1933; 1946-1947: Злочини проти народу. – Видання третє, доповнене. – Дрогобич: Асоціація Дослідників Голодоморів в Україні; Інститут Історії України Національної Академії Наук України; Видавнича фірма «Відродження», 2008. – 288 с.
2. Волков И. М. / Засуха, голод 1946-1947 гг.: Колхозная деревня в первый послевоенный год, «История СССР», № 4. – 1991. – С. 3-19.
3. Голодомори в Україні 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947: Матеріали до бібліографії документальних публікацій / Упорядники Л. П. Одинока, Л. Ф. Приходько, Р. В. Романовський, Київ: Державний Комітет Архівів України; Український Науково-Дослідний Інститут Архівної Справи та Документознавства, 2005. – 40 с.
4. Кульчицький С. В. / Новітня історія України, «УІЖ», № 10. – 1991. – С. 11, 13.
5. Мемуари Никиты Сергеевича Хрущёва, «Вопросы истории», № 11. – 1991 – С. 36-44.
6. Спогади очевидця Дарії Попович (з дому Бойдуник), згідно пред'явленого посвідчення учасник II Світової війни, запис проведено на хуторі Одиниця, село Оболоння, Долинський району, Івано-Франківської області. – Архів автора, 2014.

Павлів О.В.

Общество «Спротивление Западной Украины» в Праге, Чешская Республика

ГОЛОДОМОР 1946-1947 ГОДОВ. РЕГИОНЫ ЗАПАДНОЙ УКРАИНЫ И БЕССАРАБИИ

Аннотация

В статье рассмотрены причины и следствия возникновения голодомора 1946-1947 гг. в регионах западной Украины и Молдавии, а также в исследовании этой темы рассмотрены вопросы поиска виновников послевоенного голодомора, и в частности, поиску имеющих на то оснований считать голодомор 1946-1947 гг. голодомором-геноцидом.

Ключевые слова: голодомор, геноцид, региональные исследования, воспоминания очевидцев, западная Украина, Молдавия.

Pavliv O.V.

Organization «Resistance of Western Ukraine» in Prague, Czech Republic

HUNGER 1946-1947 YEARS. REGIONS OF WESTERN UKRAINE AND BESSARABIA

Summary

In the article the considered causes and affects of origin of hunger 1946-1947 years in the regions of western Ukraine and Moldavia, and also in research of this theme the considered questions of search of culprits of post-war hunger, and in particular, to the search of present of that grounds to count hunger 1946-1947 years by a hunger-genocide.

Keywords: hunger, genocide, regional reseaeches, remembrances of eyewitnesses, western Ukraine, Moldavia.